

ALAIN TOURAINE'İN DEMOKRASİ DÜŞÜNÇESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

AN OVERVIEW ON ALAIN TOURAINE'S CONCEPTION OF DEMOCRACY

Murat İNCE**

Öz:

Bu çalışma modernliğin felsefi mirası üzerine kapsamlı fikirler geliştirmiş olan Fransız sosyolog Alain Touraine'in demokrasi anlayışını incelemeyi amaçlamaktadır. Demokrasi düşüncesi, Touraine'in kuramsal çalışmalarının merkezinde yer alır. Touraine, toplumbilimsel düşüncesini, Aydınlanma akımının iki temel felsefi mirası ve modernliğin kurucu bileşenleri olarak gördüğü Özne ve Akıl kavramları üzerinden kurgular. Buradan hareketle, Özne ile Akıl ve toplumsal eyleyenler ile toplumsal sistem arasındaki ideal praksis alanını "demokrasi" olarak tanımlar. Touraine'de Özne düşüncesi ve demokrasi düşüncesi birbirine sıkı bir biçimde bağlıdır. Demokrasinin yöneticilerin temsilciliği, yurttaşlık ve iktidarın sınırlandırılması olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Demokrasinin bu üç boyutu arasında ülküsel bir denge yoktur, zira iktidarın her türlü özelliği demokrasi düşüncesiyle bağdaşmaz. Demokrasiyi boyutlarından sadece biriyle açıklamak yanıltır, demokrasi boyutları arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi temelinde tanımlanmalıdır. Yine Touraine'e göre demokratik bir toplumsal ve siyasal düzeni, ne salt bir farklılıkçılık ne de Aydınlanma Çağı'nın evrenselciliği kurabilir. Demokrasiyi zorunlu kılan, aynı bütünün içinde birbirlerinden farklı, hatta birbirlerine karşıt olan, kısacası aynı zamanda hem birbirlerine benzeyen hem de birbirlerinden ayrılan birey ve grupların bir arada yaşama zorunluluğudur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Özne, Akıl, Modernlik, Alain Touraine.

Abstract:

This study aims to elaborate on the democracy conception of French sociologist Alain Touraine who has developed comprehensive thoughts about the philosophical heritage of modernity. The conception of democracy constitutes the core of Touraine's theoretical efforts. Touraine builds his sociological approach on the conceptions of Subject and Reason which he perceives as two fundamental philosophical legacy of Enlightenment stream and constitutive components of modernity. From this point of view, he defines the ideal domain of praxis between the Subject and Reason and between the social actors and social system as "democracy". In Touraine's understanding, the conception of Subject and the conception of democracy are strictly interrelated. Democracy has three dimensions including the representativeness of the governors, citizenship and yet the limitation of the power. There is no idealistic relationship between these three dimensions; hence any essentialist conception of the power is incompatible with the thought of democracy. It is false to explain democracy with only one of its dimensions, so democracy should be defined on the basis of interdependence between its dimensions. Also, according to Touraine, neither a pure differentialism nor the universalism of Enlightenment Epoch can establish the democratic social and political order. What makes democracy indispensable today is the sheer necessity of "living together" of the individuals and groups who exist within the same integrity differently and even in contrast to each other, and yet in brief who are both alike and divergent as well.

Keywords: Democracy, Subject, Reason, Modernity, Alain Touraine.

* Makale Gönderim Tarihi: 02.05.2016

Makale Kabul Tarihi: 21.11.2016

** Dr., TC Sayıştay Başkanlığı, muratince@sayistay.gov.tr.

GİRİŞ

Bu çalışma, Türk okurunun ilk kez “Modernliğin Eleştirisi” adlı kitabıyla tanıdığı günümüzde gelen toplumbilimcilerinden Fransız sosyolog Alain Touraine’in¹ düşünce dünyasına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Aydınlanma mirası ve modern toplumbilime getirdiği yeni açılımlarla adı ülkemizde sıkça anılmaya başlayan ve “Modernliğin Eleştirisi”, “Demokrasi Nedir?”, “Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?”, “Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma” ve “Başka Türklü Düşünmek” adlı kitapları Türkçe’ye çevrilmiş bulunan yazarın özellikle demokrasi kuramına olan katkısı üzerinde durulacaktır.

Alain Touraine, çoğunlukla ABD’de üretilen paradigmalara yaygınlık kazanmış olan toplumsal hareketler sosyolojisine 1980’lerin başından itibaren yeni ve Avrupa merkezli bir bakış açısı geliştirmiş, Aberto Melucci ile birlikte “yeni toplumsal hareketler” paradigmasını inşa etmiş bir sosyologdur. Kıta Avrupa’sında olduğu kadar Latin Amerika’da da geniş bir popülarite kazanmış olmasına rağmen Anglo-Sakson dünyasında yeterli ölçüde bilinmemektedir. Bir toplumsal hareket grubunda çalışırken geliştirdiği “müdahaleci sosyoloji” yaklaşımıyla sosyolojiye yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Buna göre, 3-4 kişilik bir sosyologlar ekibi, hareketin eyleyenleriyle (aktivistleriyle) bir odak grubu çalışması yaparlar, grup tartışmaları sırasında sosyologlar eyleyenlerin konularını, inançlarını, çelişkili sözlerini tespit edip eyleyenleri bunlar üzerinde düşünmeye sevk ederek hareketin dinamiklerini anlamaya çalışırlar.

Alain Touraine’in akademi dünyasında geniş yankılar uyandıran çalışmaları, toplumsal değişim ve toplumsal hareket alanındaki kuramsal tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Otuzdan fazla kitabı olan Touraine, kariyeri boyunca daha çok bireysel eyleyen (aktivist) ve grupların siyasal ve toplumsal hareketler içindeki rolü üzerinde durmuştur. Çalışmalarının esasını genel olarak bir eylem toplumbilimi oluşturmaktadır ve toplumun kendi geleceğini yapısal mekanizmalar ve toplumsal mücadeleler aracılığıyla biçimlendirdiğine inanmaktadır. Temel olarak üç dönemi kapsadığı söylenebilecek olan çalışmalarının ilk dönemini, aslen Latin Amerika’daki saha çalışmaları sırasında geliştirdiği, emek ve işçi sınıfının bilincine ilişkin sosyolojik incelemeleri oluşturur. İkinci dönem, daha çok toplumsal hareketlerle ilgilidir. Mayıs 1968 olayları, Latin Amerika’daki askeri müdahaleler ve Polonya’daki işçi hareketi üzerine çalışmalar sürdürürken, aynı zamanda kalkınma konusuyla ilgili sorunlara eğilmeye başladığı dikkat çeker. Çalışmalarının üçüncü dönemini ise, toplumsal hareketlerin kurucu bir unsuru olarak özne düşüncesi teşkil etmektedir.

¹ Alain Touraine 3 ağustos 1925’te, Hermanville-sur-Mer’de doğmuştur. 1950-1958 yılları arası Centre national de la recherche scientifique’de (CNRS) araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 1960’tan bu yana çalıştığı Ecole des hautes études en sciences sociales’de (EHESS), Centre d’analyse et d’interventions Sociologiques (CADIS) müdürü olarak görev yapmıştır. 1968-1969 yılları arasında Paris-Nanterre Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde profesörlük de yapmış olan Touraine, son dönem Fransız toplumbiliminin önde gelen isimlerinden biridir. Aynı adı taşıyan yapıtıyla (Sociologie de l’action-1965) eylem toplumbiliminin öncülüğünü yapmış, özellikle de 80’li yıllarda, EHESS’teki çalışmaları doğrultusunda, toplumsal hareketler-toplumsal eyleyenler üzerine geliştirdiği yaklaşımlarla dikkati çekmiştir.

Demokrasi düşüncesi, Alain Touraine'in kuramsal çalışmalarının merkezinde yer alır. Bir bütün olarak modernliğin tarihsel-toplumsal analizi üzerinde odaklanan Touraine, toplumbilimsel düşüncesini, Aydınlanma akımının iki temel felsefi mirası ve modernliğin kurucu bileşenleri olarak gördüğü Özne ve Akıl kavramları üzerinden kurgular. Diğer bir deyişle hareket noktasını, Özne ve Akıl arasındaki modernliğe özgü gerilimli ilişkiler oluşturmaktadır. Bu mirasın ve bileşenlerinin toplumsal/felsefi çözümlenmesini, toplumsal sistem ile eyleyenler (aktivistler) arasındaki ideal praksisin siyasal alanı olarak gördüğü demokrasiyle bütünlükler. Touraine'e göre demokrasi, Öznenin Akıl ile, eyleyenlerin toplumsal sistem ile, farklılığın eşitlik ile ve son olarak çeşitliliğin birlik ile bir arada var olma biçimidir. Başka bir deyişle, Özne ile Akıl ve eyleyenler ile toplumsal sistem arasındaki gerilimli ilişkileri, birinden diğeri pahasına vazgeçmeyi gerektirmeyecek bir bağlamda kurgulamanın siyasal olanaklarını sunan bir yoldur demokrasi. İlk kez "Modernliğin Eleştirisi"² adlı kitabında kuşatıcı bir biçimde yer verdiği çığır açıcı fikirlerini, yine bu kitabın devamı niteliğindeki "Demokrasi Nedir?" ve "Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?" adlı kitaplarıyla somut bir içeriğe kavuşturmuştur.

1. ALAIN TOURAINE DÜŞÜNÇESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Alain Touraine'in düşüncelerinin ana eksenini modernliğin iki temel mirası olarak gördüğü Özne ve Akıl kavramları oluşturur. Touraine modernliğin, Özne ile Akılın, özneleştirme ile akılcılaştırmanın, giderek birey ve toplumun ahenkli bir bileşimi olarak ele alınması gerektiğini savunur. Bu unsurlardan birinin diğeri aleyhine merkeze alınması, diğer bir deyişle modernliğin salt Özne ya da salt Akıl temelli olarak kurgulanması olumsuz kavrayışlara kapı aralar. Touraine'e göre, en iddialı biçimiyle modernlik düşüncesi, insanın yaptığıyla bir olduğunun, dolayısıyla da, bilim, teknoloji ya da yönetimin daha etkili kıldığı üretimle, toplumun yasayla örgütlenmesi ve çıkarların, ama aynı zamanda da, tüm kısıtlamalardan kurtulma isteğinin harekete geçirdiği kişisel yaşam arasında bir denklik ilişkisinin olması gerektiğinin olumlanmasıdır (Touraine, 1995: 13).

² Fransa'da, olağanüstü bir ilgiyle karşılanan "Critique de la Modernité (1992)" (Modernliğin Eleştirisi), yazarın dilimize çevrilen ilk kitabıdır (Yapı Kredi Yayınları [YKY], 1994, 1995). Bu kitabın bir uzantısı olan "Qu'est-ce que la démocratie? (1994)" (Demokrasi nedir?), 1997'de Türkçe'de yayımlanmıştır (YKY). Yazarın dilimize çevrilen diğer kitapları şunlardır: "Pourrons-Nous Vivre Ensemble?/Egax et Différents (1997)" (Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz? (YKY, 2000), "Le monde des femmes (2006)" (Kadınların Dünyası-Kırmızı Yayınları, 2007), "Un nouveau paradigme: pour comprendre le monde d'aujourd'hui (2005)" (Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma-YKY, 2007) ve "Penser autrement (2007)" (Başka Türü Düşünmek-Kırmızı Yay., 2008). Yazarın Diğer Bazı Eserleri: L'évolution du travail ouvrier aux usines Renault (1955), Sociologie de l'action (1965), La Conscience ouvrière (1966), Le Mouvement de mai ou le Communisme utopique (1968), La Société post-industrielle (1969), Université et Société aux Etats-Unis (1972), Production de la société (1973), Vie et Mort du Chili populaire (1973), Pour la sociologie (1974), La Société invisible (1974), Les Sociétés dépendantes (1976), Un désir d'histoire (1977), Lutte étudiante (1978), Mort d'une gauche (1979), L'après socialisme (1980), Le pays contre l'Etat (1981), Solidarité (1982), Le Mouvement ouvrier (kolektif, 1984), Le Retour de l'acteur (1984), La parole et le sang (1988), La Voix et le Regard: sociologie des mouvements sociaux (1993), Lettre a Lionel, Michel, Jacques, Martine, Bernard, Dominique... et vous (1995), Le grand refus: Reflexions sur la grève de décembre (1995), Eguaglianza e diversità: i nuovi compiti della democrazia (1997), Sociologia (1998), Comment sortir du libéralisme? (1999), La recherche de soi: dialogue sur le sujet (2000), Un débat sur la laïcité (2004), Si la gauche veut des idées (2008), Après la crise (2010), Carnets de campagne (2012), La fin des sociétés (2013), Nous, sujets humains (2015).

Salt akılcılaştırmaya dayalı modernlik düşüncesi, eski düzenlerin yıkılması ve nesnel ya da araçsal akılcılığın utkusuyla tanımlandığı ölçüde, özgürleştirme ve yaratım gücünü yitirir. Akılcılaştırmaya dayalı modernlik düşüncesinin aşırı biçimi, Özneyi akılcı bir düzenleme iradesinin edilgen bir nesnesi olarak görme, dolayısıyla akılcı salt bir güçlülük aracına indirgeme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bugün örneklerini daha çok post modern paradigmalarda gördüğümüz modernliğin salt özneleştirilmeye dayalı kavranışı ise, totaliter ya da araçsalı aklın her türlü öznellik imkânını ortadan kaldıran düzenleyici tavrından duyulan ürküntünün akıldışı bir anlatımı olması ölçüsünde, özneyi toplumsal sistemden kopartan radikal bir farklılığın tuzağına düşer. Touraine'e göre toplumsal sistemle edimcilerin kopukluğunu ifade eden bu durum, Öznenin totaliter bir sapmasıdır.

Touraine, Özneyi aynı zamanda hem yaşamı ve eylemi örgütleme istenci, hem de egemen olanlar ve sömürgecilerin aygıtları tarafından tehdit edilen kültürel kimliğin savunulmasıyla tanımlar. “Özne bir mutlak değildir, içeriği aklın içeriğiyle aynı değildir. Ama bundan dolayı da toplumsal, kültürel ya da bireysel tikelliklere indirgenemez. Bireysel ya da kolektif bir Ben de değildir. Özne ancak kendisinin kanıtlanmasıyla üretim ve işletme aygıtlarına karşı verilen savunmaya dayalı mücadele arasındaki bağla kendini oluşturur. Özne/Ben de kendisini, yine bu bağ aracılığıyla kanıtlar” (Touraine, 1995:350).

Touraine'e göre Özne, bireyin bir eyleyen olmak için verdiği çabadır. Ne bireyi yaptığıyla özdeş kılan deneyimin bütünüyle, ne de bireye yön gösterip bir eğilim kazandıracak bir üst ilkeyle karıştırılabilir. “Öznenin, kendi kendinin üretiminden başka bir içeriği yoktur. Durmadan hareket eden, düzensiz ve dengesiz bir evrende kendi kendisinin parçalanmasına karşı direnme gereksinimi ve isteği dışında hiçbir davaya, hiçbir değere, hiçbir yasaya hizmet etmez” (Touraine, 2000a:27). Bir özgürlük kesinlemesi olarak Özne, onu bir yandan dünyanın düzenine, bir yandan da topluluğun düzenine uydurmak isteyen tüm ideolojilere karşı savaş verir. Günümüz dünyasına özgü çarpıcı bir gerçekliğin anlatımı olan ekonomi dünyasının bütünlüğüyle kültür dünyasının bölünmüş çeşitliliği/kapalı evreni arasındaki kopukluğu giderebilecek yegâne yol Öznenin siyasasıdır (Touraine, 2008:7-25). “Ekonomiyle kültür arasındaki kopukluğa getirilebilecek tek çözüm ve ekonomik değişimim efendilerine ya da toplulukçu diktatörlere karşı koyabilecek toplumsal hareketlerin tek olası kaynağı Özneye çağrıdır. Özne yalnızca bir özgürlük kesinlemesi değildir, aynı zamanda toplumsal bir harekettir” (Touraine, 2000a: 28).

Alain Touraine, Özne-yönelimli toplumbilim kavrayışına duyulan ihtiyacı şu şekilde açıklar: “Eyleyen ve Özne-yönelimli bir toplum geliştirme ihtiyacı kaynağını, norm üretici/kural koyucu toplumsal sistem düşüncesinin zayıflamış olmasından alır ve kapitalizm ve endüstrileşmenin, toplumsal yaşam üzerindeki kontrollerini olanaklı kılan yasal ve siyasal kurumlarından tedrici olarak yoksun hale gelmeleriyle birlikte, sözü edilen bu norm üretici/kural koyucu toplumsal sistem düşüncesi iyiden iyiye sarsılmaya başlamıştır. Sistem sosyolojisi ve eyleyen sosyolojisinin birbirlerini bütünüyle dışlayamayacağı ortada olmakla birlikte, ikincisinin günümüz toplumunun keşfedilmesinde daha üstün bir kapasitesi vardır” (Touraine, 2000b: 909).

Birey toplum geriliminde anlamlı bir birlikteliğin gerçekleştirilebilmesinin, ne Öznenin totaliter bir sapmasıyla, ne de Aklın salt bir güçlülük aracına indirgenmesiyle mümkün olabileceğini savunan Touraine, Modernliğin, Akılla Öznenin, akılcılaştırmayla özneleştirilmenin, toplumsal sistemle eyleyenlerin, Rönesans ruhuyla Reform ruhunun, bilimle özgürlüğün gerilimlerle dolu bağıntısı olarak yeniden tanımlanmasını önerir. Modernliği, kendisini akılcılaştırmaya indirgeyen bir tarihsel gelenekten kurtarmayı ve ona kişisel özne ve özneleşme temasını dahil etmeyi amaçlamaktadır. “Modernlik tek bir ilkeyi, hele de aklın egemenliğini engelleyen şeylerin yıkımını temel almaz; Akıl ile Öznenin diyalogundan oluşur. Akıl olmadığında Özne, kendi kimlik saplantısına takılır kalır, Özne olmadığı takdirde de, Akıl bir güçlülük aracına dönüşür” (Touraine, 1995: 18).

2. ALAIN TOURAINE'İN DEMOKRASİ DÜŞÜNCESİ

Touraine'in düşünce dünyasına olduğu kadar toplumbilim düşüncesine de egemen olan temel kaygı, nesnel olan ile öznel olan arasındaki, araçsal akıl ile bellek ya da yaratıcı düş gücü arasındaki ve dahası günümüz dünyasının özgül bir sorunu olarak pazarın ve teknoloji dünyasının araçsallığıyla kültürel kimliklerin kapalı evreni arasındaki giderek artan ayrımların bağdaştırılmasıdır. Touraine, bu ayrımların öncelikle somut toplumsal eyleyen (Özne) düzeyinde bağdaşması gerektiğine inanır. Bu bağdaşımın gerilimlerle dolu toplumsal/siyasal düzlemini demokratik kültür oluşturur. Günümüz düşüncesinde ahlak felsefesiyle siyasal felsefe nasıl birbirine sıkı sıkıya bağlıysa, Touraine için demokratik kültür de zorunlu olarak Özne düşüncesine aynı biçimde bağlıdır. Bu kaygılarla hareket eden Touraine, demokrasiyi, evrenselin yerel özelliklere karşı zaferi olarak değil, araçsal aklın birliğiyle belleklerin çeşitliliğini, mübadeyleyle özgürlüğü birleştirmeyi sağlayan kurumsal güvenceler bütünü olarak tanımlamak gerektiğini vurgular.

“Modernlik akıl ve özne, akılcılaştırma ve özneleşme arasındaki bağın zor yönetimine dayandığından, öznenin kendisi araçsal akıl ile kişisel ve toplumsal kimliği bağdaştırmak üzere bir çaba olduğundan, demokrasi en iyi, akılcı düşüncüyü, kişisel özgürlüğü ve kültürel kimliği bağdaştırma istenciyle tanımlanır” (Touraine, 1997: 28).

Touraine'e göre demokrasiyi yöneticilerin düzenli aralıklarla yönetilenler tarafından serbest seçimlerle belirlenmesi olarak tanımlamak aynı zamanda demokrasinin varlığı için zorunlu olan kurumsal mekanizmayı da açıkça tanımlar. Demokrasi, devletin eşsiz gücüyle yurttaşlarını haklarını koruduğu siyasal bir alan oluştuğunda var olur (Touraine, 2007: 56-60). Bu anlayış halkla iktidar arasında doğrudan bir uyum düşüncesine karşıdır, çünkü halk yönetmez, yalnızca onun adına konuşanlar yönetir ve buna koşut olarak, devlet yalnızca halkın duygularının anlatımı olamaz, çünkü aynı zamanda siyasal bütünün birliğini sağlayan, onu temsil eden ve dış dünyaya karşı savunan kurumsal bir aygıttır. “Devleti özel yaşamdan ayıran uçurum siyasal kurumlar ve yasa tarafından tanınıp güvence altına alındığında demokrasi var olur. Demokrasi prosedürlere indirgenemez, çünkü devletin birliğiyle toplumsal eyleyenlerin çokluğu arasında bir aracılık bütünü temsil eder. Bireylerin temel haklarının güvence altına alınması gerekir; aynı zamanda bireylerin kendilerini birer yurttaş olarak duyumsamaları ve toplu yaşamın oluşumuna katılmaları gerekir” (Touraine, 1997: 45). Birbirinden ayrı kalması

gereken iki dünyanın -devlet ve sivil toplum-, siyasal yöneticilerin temsilciliği sayesinde aynı zamanda birbirine bağlı olması gerektiğini vurgulayan Touraine, temel haklara saygı, yurttaşlık ve yöneticilerin temsilciliği olmak üzere demokrasinin üç boyutunun varlığından söz eder ve demokrasiyi bunlar arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinin oluşturduğuna dikkat çeker.

Demokrasi ilkin yöneticilerin temsilciliğini, başka bir deyişle siyasilerin aracılığını ve temsilciliğini yapacağı toplumsal eyleyenlerin varlığını gerektirir. Sivil toplum pek çok toplumsal eyleyenden oluştuğuna göre, demokrasi ancak çoğulcu olduğu ölçüde temsilciliğe olanak sağlar. Demokratik bir toplumun ikinci özelliği, seçmenlerin yurttaş olmaları ve kendilerini yurttaş olarak kabul etmeleridir. Yönetilenler yönetimle ilgilenmiyor, siyasal bir topluma değil de yalnızca bir aileye, bir köye, bir mesleğe, bir etnik kimliğe ya da dinsel bir mezhebe ait olduklarını duyumsuyorlarsa, yöneticilerin serbest seçimle belirlenmesi işe yaramaz. Bir siyasal topluluk (polity) ve dolayısıyla bir ülke tanımına dayandırılmamış bir demokrasi düşünülemez. Son olarak demokrasinin üçüncü boyutunu, yöneticilerin iktidarının sınırlandırılması oluşturur. Yöneticilerin iktidarı, öncelikle seçimin varlığından ötürü ve daha somut olarak bakıldığında iktidarın hangi sınırlar içinde çalışacağını belirleyen yasalardan ötürü sınırlanmalıdır. Touraine'e göre, bu boyutlardan her biri ötekilerden ayrılma eğilimindedir, ama aynı zamanda her biri birbirini tamamlayabilir.

Demokrasinin üç boyutu arasında hiçbir ülküsel denge yoktur. Temsilcilik, yurttaşlık ve iktidarın temel haklarla sınırlanışının bir arada bulunması her zaman demokrasinin oluşması için yeterli değildir. Bu üç boyutu bir arada tutan bağın olumsuz/gergin bir içeriği vardır. Bunun nedeni tam olarak temel bir iktidar ve yasallaştırma (meşrulaştırma) ilkesinin var olmayışında yatar. Zira, iktidarın her tür özselliğinin yadsınması demokrasi için kaçınılmazdır.

Touraine, demokrasiyi kurmak için, devleti, siyasal toplumu ve sivil toplumu birbirinden ayırmak gerektiğini savunur. "Demokrasi siyasal toplumu içerir, ama hem siyasal toplumun özerkliğiyle tanımlanır, hem de bu toplumun devletle sivil toplum arasındaki aracılık rolüyle. Devletle sivil toplum, aracısız, doğrudan doğruya karşı karşıya geldiklerinde, sonuçta birinden biri kazanacaktır, ama kazanan hiçbir zaman demokrasi olmayacaktır" (Touraine, 1997: 65).

"Demokrasi ancak, sivil toplumla devletin kendilerine özgü, hatta çoğunlukla birbirine karşıt mantıkları olduğu kabul edildiğinde ve bunların aralarındaki ilişkiyi yönetmek üzere her ikisinin karşısında özerk bir siyasal sistem bulunduğu var olabilir. Bu da demokrasinin, tüm toplumun değil, siyasal toplumun bir var olma biçimi olduğunu, ayrıca siyasal toplumun demokratik yapısının sivil toplumla ve devletle ilişkilerine bağlı olduğunu anımsatır" (Touraine, 1997: 70).

Özneyi hem akıl, hem özgürlük, hem de bellek olarak tanımlayan Touraine, öznenin bu üç özelliğinin demokrasinin üç boyutuyla uyuştuğunu belirtir, "çünkü ortak bir kimliğe çağrı siyasal örgütlenmeye farklı toplumsal grupların çıkar ve değerlerinin temsili biçiminde yansır; akla güven Fransız Devrimi'nin istediği biçimiyle yurttaşlık izleğine çıkar; doğal hakka çağrıya gelince, doğrudan doğruya özgürlük düşüncesine ve bireyin temel haklarını korumak için devlet iktidarını sınırlamayı hedefleyen bireyci bir toplum görüşüne bağlanır" (Touraine, 1997: 185).

Demokrasiyi boyutlarından birine indirgeyerek açıklamak yanlıştır. Demokrasi nasıl bütünlleştirici ve seferberlikçi bir yurttaşlığa indirgenemezse, olumsuz bir özgürlüğe, keyfi iktidara karşı korunmaya da indirgenemez, çünkü demokrasi, evrensel özelin, teknoloji dünyasıyla simgesel dünyaların, göstergelerle anlamın bağdaşmasıyla tanımlıdır. “Bu demokrasi, ne basit bir prosedürler bütünüdür, ne de halk demokrasisi; birbirini tamamlayan, ancak hiçbir zaman tek yönelim ilkesinde kaynaşamayacak unsurların hep sınırlı kalacak bir bütünlüğüne ulaşmak üzere gösterilen bir çalışma, bir çabadır” (Touraine, 1997: 187).

Demokrasiyi yöneticilerin temsilciliği, yurttaşlık ve iktidarın sınırlandırılması boyutları ile devlet, sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi temelinde tanımlayan Touraine, demokratik bir yönetim biçiminin demokratik kişiliklerin var olmasına dayandığını vurgular. Ona göre demokrasinin birincil amacı, pratik dünyanın oluş dünyasından, geleceğin geçmişten ayrılmasına direnebilecek özne-bireylerin yaratılması olmalıdır. Ötekinin yadsınmasını ve akıl dışılığı demokrasi için ölümcül tehlikeler olarak görür. Kısacası demokratik toplum, olası en zengin kültürel çeşitliliği, aklın olası en geniş biçimde (tüm zenginliğinden yararlanarak) kullanılmasıyla birleştiren, evrensel olanı özel olanla, birliği farklılıkla ve kültürü doğayla bağdaştıran toplumdur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Alain Touraine'in birlik ve gerilimlerle dolu düşünce dünyasının gerisinde modernliğin iki temel kurucu ilkesi olarak gördüğü Akıl ve Özne düşüncesi yatar. Bu iki kurucu ilkeyi, tarihsel olarak devraldıkları, bir yanda tahakkümcü (aklın otoriter kullanımı) diğer yandan ise aşırı özgürlükçü/liberal (radikal bir farklılığın anlatımı olarak bireycilik) bir nitelik taşıyan olumsuz içeriklerinden arındırmaya çalışan Touraine, Modernliği Akıl ve Öznenin diyalektik bir birliği olarak yeniden tanımlama çabası içindedir.

Touraine'e göre Akıl, toplumsal alanda toplumsal sistem düşüncesine karşılık gelir, Özne ise toplumsal eyleyenlere işaret eder. Bir toplum ne salt akla dayalı olarak toplumsal sistem temelinde, ne de salt özneye dayalı olarak toplumsal eyleyenler temelinde kurulabilir. Salt akla dayalı bir toplum tasavvuru, aklın otoriter kullanımına, cumhuriyetçi ideolojinin aşırı biçimlerinden faşist diktatörlüklere dek uzanan bir dizi tahakkümcü toplum modeline kapı aralar. Öte yandan salt özne merkezli bir toplumsal yaşam tasavvuru da, daha çok günümüz post modern paradigmalarda ifadesini bulan ve toplumsal eyleyeni, toplumsal sistemden kopartarak radikal bir farklılığın kapalı evrenine sürükleyen başka bir sakınca-ya işaret eder. İdeal bir toplumsal yaşam, Özne ile Aklın, toplumsal eyleyenler ile toplumsal sistemin farklılık içinde birliğiyle tanımlanır.

Touraine, Özne ile Akıl ve toplumsal eyleyenler ile toplumsal sistem arasındaki ideal praksis alanını “demokrasi” olarak tanımlar. Bu anlamda Touraine'de Özne düşüncesi ve demokrasi düşüncesi birbirine sıkı bir biçimde bağlıdır. En kısa tanımıyla demokrasi, öznel-ler arasındaki ilişkilerin kurumsal düzenlenişidir. Demokrasinin var olma nedeni, ötekinin tanınması, kabul edilmesidir.

Demokrasinin yöneticilerin temsilciliği, yurttaşlık ve iktidarın sınırlandırılması olmak üzere üç boyutu vardır. Demokrasinin bu üç boyutu arasında ülküsel bir denge yoktur. Zira iktidarın her türlü özelliği demokrasi düşüncesiyle bağdaşmaz. Yine demokrasiyi yukarıda sözü edilen boyutlarından sadece biriyle açıklamak yanlıştır. Örneğin demokrasinin liberaler tarafından yapıldığı gibi baskın olarak iktidarın sınırlandırılması unsuruyla tanımlanması durumunda, demokrasinin yaşam alanı olan siyasal alanın bir pazara, oy verenlerin de birer tüketiciye indirgenmesi tehlikesiyle karşılaşılır. Demokrasiyi yöneticilerin temsilciliğiyle tanımlamak ise demokrasiyi bir prosedürler bütününe indirgeme sakıncasını beraberinde getirir. Ve son olarak demokrasi sadece yurttaşlıkla tanımlandığında, ötekinin tanınmasında baş gösterecek sorunların siyasal/organik bir birlik adına göz ardı edilmesine davetiye çıkartılmış olur. Touraine'e göre sayılan bu ve benzeri sakıncaları gidermenin yegâne yolu, demokrasiyi boyutları arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi temelinde tanımlamaktır.

Demokrasinin üç boyutu arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinin diğer bir görünümünü devlet, sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki ilişkiler oluşturur. Demokrasiyi kurmak için, devleti, siyasal toplumu ve sivil toplumu birbirinden ayırmak gerekir. Bu ayırımın olası en zengin farklılıklar içinde, olası en büyük birliğin bir anlatımı olmaktan çıkması, toplumu, ya devletle sivil toplumun özdeşleşeceği totaliter bir mecraya ya da devletle sivil toplumun birbirinden bütünüyle ayrışacağı radikal bir farklılığın tuzağına sürükleyecektir. Her iki durumda da demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Demokrasi ancak, sivil toplumla devletin kendilerine özgü, hatta çoğunlukla birbirine karşıt mantıkları olduğu kabul edildiğinde ve bunların aralarındaki ilişkiyi yönetmek üzere her ikisinin karşısında özerk bir siyasal sistem bulunduğu var olabilir. Kısacası, Touraine'e göre ne salt bir farklılık ne de Aydınlanma Çağı'nın evrenselciliği kurabilir demokratik bir toplumsal ve siyasal düzeni. Demokrasiyi bugün zorunlu kılan, aynı bütünün içinde birbirlerinden farklı, hatta birbirlerine karşıt olan, kısacası aynı zamanda hem birbirlerine benzeyen hem de birbirlerinden ayrılan birey ve grupların bir arada yaşama zorunluluğudur. Bu zorunluluk demokrasinin toplumsal, siyasal ve ahlaki içeriğinin de bir anlatımı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Touraine, A. (1995). *Modernliğin Eleştirisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, A. (1997). *Demokrasi Nedir?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, A. (2000a). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, A. (2000b). A Method For Studying Social Actors, *Journal Of World-Systems Research, Fall/Winter*, 6 (3), 900-918.
- Touraine, A. (2007). *A New Paradigm for Understanding Today's World*, Cambridge: Polity Press.
- Touraine, A. (2008). *Başka Türli Düşünmek*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.